

Miasto. Przestrzeń. Tożsamość.

Przestrzenne uwarunkowania tożsamości miast

Tomasz Nawrocki

Instytut Socjologii

Uniwersytetu Śląskiego

Kraków 2018.03.26

Geograf nie może już sobie pozwolić na to, aby mówić o związku człowieka z otoczeniem, nie podejmując poważnej refleksji: jesteśmy bowiem w coraz większym stopniu niepewni naszej tożsamości, a zatem i tożsamości tego, co nas otacza

James Houston, The Concept of „Place” and „Time” in the Judeo-Christian Tradition

Projekt NCN

Tożsamość miasta i jego mieszkańców a
przestrzeń publiczna. Studium trzech miast

Nr.: 2013/09/BHS6/00418

Krzysztof Bierwiazzonek - Gliwice

Małgorzata Dymnicka - Gdańsk

Katarzyna Kajdanek - Wrocław

Tomasz Nawrocki – Gliwice – koordynator projektu

Cel projektu:

określenie tożsamości miasta i jego mieszkańców
oraz roli, którą w procesie kształtowania tożsamości
odgrywają przestrzenie publiczne w trzech miastach
o złożonej przeszłości: Gdańsku, Gliwicach i
Wrocławiu.

Kluczowym elementem projektu jest pytanie o to:

jak kształtuje się obecna tożsamość miast i
tożsamość przestrzenna mieszkańców w miastach,
w których proces społecznego wytwarzania
przestrzeni był przez wiele lat związany z kulturą
niemiecką?

Badania

Jakościowe:

- analiza dokumentów strategicznych
- wywiady swobodne 3 x 20 wywiadów
jesień 2014 – wiosna 2015

Ilościowe:

- wywiady kwestionariuszowe 3 x 300 osób
- na próbie kwotowej
- wiosna 2015

Krzysztof Bierwaczonek
Małgorzata Dymnicka
Katarzyna Kajdaneł
Tomasz Nawrocki

Miasto Przestrzeń Tożsamość

studium trzech miast

Gdańsk

Gliwice

Wrocław

 Wydawnictwo Naukowe
SCHOLAR

Tożsamość...

- Tożsamość to szczerza odpowiedź na pytanie „kim jestem?”
- Najkrócej: „zbiór właściwości opisujących istotne cechy aktora/podmiotu społecznego w jego własnych przekonaniach” (Bokszański 2008: 16)

Tożsamość przestrzenna

- za Peterem Weichhartem „umysłowa reprezentację i emocjonalno-afektywną ocenę danego wycinka środowiska, które jednostka włącza do koncepcji samej siebie i postrzega jako część samej siebie” (za Łukowski 2002, s., 82-82)
- W odniesieniu do zbiorowości mieszkańców miasta, jest to „tożsamość pewnej grupy, który postrzega określony fragment przestrzeni jako część składową poczucia wspólnej przynależności, które jest funkcjonalne wobec spójności grupowej i stanowi przy tym element ideologicznej reprezentacji koncepcji „My”” (s. 83).

Tożsamość miasta – nawiązania teoretyczne

Mikołaj Madurowicz: „miasto posiada tożsamość, [która] wyrasta z określonej kultury, geografii, historii, jest odwzorowaniem procesów, które w nim zachodzą [...]. Tożsamość miejską niekiedy rozumie się podobnie, jak ‘genius loci’, geniusz miejsca, duch opiekuńczy miejsca, którego obecność zdradza raz krajobraz, to znowu architektura, sami ludzie, bądź funkcjonujące mity i przesady” (Madurowicz 2008: 103)

Tożsamość miasta

Wacław Piotrowski: *określają ją najbardziej istotne cechy miasta /.../ określana jest przez funkcjonujące na jej temat stereotypy* (1994: 171)

Krzysztof Frysztański, Zdzisław Mach – tożsamość etniczna (wspólnota pochodzenia) i obywatelska (2008: 8-9)

Tożsamość miasta

*Andrzej Sadowski: uogólnione postawy
względem miasta /.../ podstawowa społeczno-
kulturowa definicja miasta /.../ zgeneralizowane
utożsamianie się z miastem, które pozwala
łączyć w całość wielość elementów (czynników)
składających się na złożoną architektoniczno-
urbanistyczną oraz społeczno-kulturową tkankę
miasta (2009: 47)*

Tymi elementami są utożsamienia częściowe:

- Tożsamość terytorialna z miastem,
- Tożsamość ideologiczna,
- Złożone postaci utożsamiania z mieszkańcami
- Poczucie ciągłości historycznej i towarzyszące temu utożsamienie z historią miasta i jego mieszkańców
- Zakorzenie w semiotyce miasta
- Wyraźne poczucie odrębności w stosunku do innych miast (tamże)

Dygresja o duchu miejsca.

- *Genius loci* = tożsamość miejsca (Lewicka 2012: 61)
- Tożsamość miejsca - trzy elementy: stałe fizyczne otoczenie, działalność ludzi i znaczenia (Libura 1990: 70)
- „*Genius loci* jest tworzony przez znaczenia jakie posiadają budynki, które zbierają (w sobie) cechy miejsca i czynią je bliskie człowiekowi” (Norberg-Schulz 1980: 22)
- *genius loci* < tożsamość miejsca

Trzy sposoby produkcji tożsamości miasta

Mateusz Błaszczuk (2017 :63)

- **Wytworzone reprezentacje tożsamości** - dyskurs organizowany przez aktorów instytucjonalnych. Wytwarzane tożsamości mają służyć budowaniu kapitału symbolicznego miasta
- **Postrzegane tożsamości reprezentacji** – nadanie narracji, która ma określać istotę danego miasta. Tożsamość staje się celem samym w sobie.
- **Realizowane praktyki tożsamościowe** – codzienne praktyki społeczne, poprzez które mieszkańcy wchodzą w różnego rodzaju styczności z innymi oraz w swoich działaniach użytkują przestrzeń miejską. Aktualizowany jest obraz siebie jako członków miejskiej społeczności i produkowana jest tożsamość miejskiej przestrzeni.

Tożsamość miejska

Aleksander Wallis

Tożsamość miejską można rozpatrywać, na czterech wzajemnie powiązanych płaszczyznach:

1. poczucie jednostki i grupy ze społecznością miasta;
2. poczucie tożsamości z miastem – murami, przestrzenią;
3. poczucie tożsamości z przeszłością miasta-murów i miasta-społeczności;
4. poczucie tożsamości z celami i przyszłością miasta (Wallis 1990, s. 173)

Wyniki badań

Czynniki określające tożsamość miasta

(1 brak wpływu – 7 największy wpływ, wartość średnia)

	Gdańsk (n-300)	Gliwice (n-300)	Wrocław (n-300)
Historia do 1939 roku	5,0537	4,4533	4,6555
II wojna światowa	5,7383	5,0900	5,4033
Historia po 1945 roku	5,4128	5,0900	5,4013
Zabudowa historyczna	5,7550	4,7800	5,1667
Zabudowa współczesna	4,7517	5,0033	4,9767
Położenie miasta	6,3725	5,6433	5,3200
Mieszkańcy przybyli po 1945 roku	4,8020	5,1267	4,9867
Rdzenni mieszkańcy	4,3311	4,4167	3,9633
Władze miasta	4,9899	5,4533	5,1739
inne	6,0000	5,7429	5,5833

Kto ma największy wpływ na charakter miasta?

% wskazań (% na pierwszym miejscu)

	Gdańsk (n-300)	Gliwice (n-300)	Wrocław (n-300)
Architekci, planiści, naukowcy	53,3 (15,3)	41,6 (13,3)	48,6 (13,0)
Władze lokalne	80,3 (45,3)	82,3 (48,0)	77,0 (41,0)
Inwestorzy/deweloperzy	67,3 (24,3)	57,4 (15,0)	61,4 (23,7)
Ludzie kultury (artyści, pisarze)	26,1 (4,7)	14,7 (3,0)	19,6 (3,3)
Media/dziennikarze	15,0 (3,0)	20,9 (4,3)	16,4 (3,7)
Mieszkańcy	38,4 (7,7)	49,0 (11,7)	47,3 (10,3)
Ruchy miejskie	7,0 (0,7)	18,7 (4,3)	13,0 (2,0)
Stowarzyszenia/organizacje pozarządowe	6,7 (0,7)	11,6 (1,3)	12,7 (0,7)
Inne	2,3 (0,7)	0,6 (0,3)	2,0 (0,7)

Cechy najlepiej opisujące miasto: % badanych

Gdańsk (n=300)	%	Gliwice (n=300)	%	Wrocław (n=825)	%
Miasto piękne	37,5	Miasto piękne	53,7	Miasto piękne	42,4
Wyjątkowo położone	33,0	Rozwijające się	37,8	O cechach mieszkańców	38,0
O cechach mieszkańców	24,1	Brzydkie, negatywne określenia	17,0	Rozwijające się	29,8
Z zabytkową zabudową	25,4	Przemysłu, technologii, innowacji	14,3	Z zabytkową zabudową	18,0
Z historią, tradycją	23,7	Osadzone w teraźniejszości	15,6	Wyjątkowo położone	14,6
Wyjątkowe, genius loci	15,8	Wyjątkowo położone	10,9	Wielokulturowe	14,2
Rozwijające się	14,1	O cechach grup społecznych: akademickie	10,9	Brzydkie, negatywne określenia	11,9
Turystyczne	10,7	O cechach mieszkańców	10,2	Wyjątkowe, genius loci	11,2
Osadzone w teraźniejszości	10,3	Dobrze zarządzane	9,9	Miasto kultury	10,5
Brzydkie, negatywne określenia	8,6	Duże rozległe	6,5	Miasto duże, rozległe	8,8

Tożsamość miasta – wielowątkowość z akcentem na historię

- *Tożsamość Gdańska to przede wszystkim jego ponadtysiącletnia historyczność* (Gdańsk, Lidia Makowska, 43 lata, animatorka kultury)
- *Pierwsze co przyszło mi na myśl, to historia. Bo oczywiście historia określa tożsamość i to bardzo mocno i bardzo wyraziście.* (Gliwice, Małgorzata Lichecka, 53 lata, dziennikarka)
- *Pierwsze co mi przychodzi do głowy to to, że to jest miasto super-historycznego węzła gordyjskiego i to jest najciekawsze i charakteryzuje je. Jest starym miastem zbudowanym od początku.* (Wrocław, M, 34, historyk sztuki)

Kluczowy moment – 1945 r. skala wymiany ludności we Wrocławiu...

- *Pierwszym wyróżnikiem jest właśnie to "odzyskanie", to tożsamościowe przesunięcie wynikające z całkowitej wymiany populacji z tego, że nagle w 1945 roku zrobiło się z tego polskie miasto. Nastąpiła konieczność, organiczna, stworzenia nowej tożsamości. (Wrocław, Michał Bieniek, 35, kurator ESK)*
- *To jest tożsamość polskiej Ameryki. Tutaj każdy skądś przyjechał, może już nie my, ale nasi rodzice, dziadkowie. Nie mamy własnej gwary, nie mamy własnych tradycji kulinarnych czy tańców ludowych, to co mamy jest miksem tego, co zostało przywiezione i zastane (Wrocław, Marek Mutor, 36, dyrektor ośrodka „Pamięć i Przyszłość”)*

...1000 letnia historia i „Solidarność” w Gdańsku...

- *Żyjemy w mieście 1000-letnim, z 70-letnią historią, w mieście z piętnem naznaczenia, w którym staje się nowe (Gdańsk, Bronisława Dejna, 68, Nadbałtyckie Centrum Kultury)*
- *Myślę, że 1945 rok to ważna cezura w ponad tysiącletniej historii Gdańska. Jesteśmy młodą społecznością nie w sensie demograficznym, ale w sensie ciągłości. W 1945 roku zaczęliśmy budować społeczność miejską jako pochodząca z przesiedleńców i z byłego województwa wileńskiego, poleskiego czy lwowskiego, ale też i przybyszów z centralnej i południowej Polski z niewielkim udziałem Polonii z Wolnego Miasta Gdańska, ale także przybyszy z Kaszub i Kociewia (prezydent Gdańska Paweł Adamowicz)*
- *Myśląc Gdańsk nie sposób nie pamiętać o II wojnie światowej i Solidarności (Gdańsk, Aleksandra Kozłowska, 45, dziennikarka)*

...powstanie Politechniki Śląskiej w Gliwicach

- *(...) Myśmy mieli to szczęście, że bardzo dużą część tej inteligencji naukowej i kulturalnej lwowskiej, powiedzmy tej średniej, (...) zatrzymała się właśnie w Gliwicach. I organizacja Politechniki Śląskiej jako projekcji dawnej Politechniki Lwowskiej, na pewno też spowodowała, że byliśmy obdarzeni niejako, obok Katowic, jako drugie miasto, tutaj taką kulturą akademicką jakąś, od początku. (Gliwice, Dariusz Jezierski, 48, dziennikarz)*
- *Gliwice (...) mają monokulturę techniczną, która tutaj jest, która absolutnie definiuje to miasto. No bo to jest tak, jak mówił ten stary dowcip, że jak się zawoła na ulicy "Panie inżynierze", no to wszyscy faceci na ulicy się odwracają. I to jest śmieszne oczywiście, ale to jest pewna definicja miasta. (Gliwice, M, 50, menadżer instytucji kultury)*

Dla Gdańska ważne morze i trójmiejskość

- *Istotny dla miasta jest fakt, że jest ulokowane w pasie nadmorskim i tworzy wraz z okolicznymi miastami jeden żywy organizm.* (Gdańsk, Jadwiga Charzyńska, 51, dyrektor CSW „Łaźnia”)
- *Miasta portowe są zawsze inne niż miasta pozostałe. Mają tę swoją specyfikę, wynikająca z obecności portu, ona przekłada się na duch i charakter życia społecznego, nawet jeżeli tego portu nie widzimy, to on jest w świadomości mieszkańców* (Gdańsk, Iwona Sagan, 57, profesor geografii)

Fot. Krzysztof Bierwiazzonek

Dla wrocławskiej tożsamości ważny kompleks zjawisk związanych z Odrą

- *Sam fakt, że Wrocław jest pocięty 5 rzekami, że śródmiejski węzeł rzeczny odrzański jest tak mocno rozczłonkowany i przechodzi przez sam środek miasta to jest specyfika, która się nie powtarza nigdzie w Polsce i na świecie się rzadko powtarza (Wrocław, Piotr Fokczyński, 56, architekt, UM Wrocław)*
- *Jest jeszcze rzeka. Inne miasta też to mają, ale jak będziemy tak dodawać te wszystkie elementy to nam wyjdzie Wrocław. To jest rzeka która była żywa – transportowo na przykład, inaczej niż Wisła (Wrocław, Maciej Bączyk, 38, artysta)*
- *Rzeka jest takim czymś [tworzącym tożsamość – przyp. K.B.]. We Wrocławiu nie odczuwa się takiego podziału miasta przez rzekę. To, miasto stu mostów, można się swobodnie poruszać i podziało nie ma, rzeka tworzy jakiś klimat. (Wrocław, Marek Mutor, 36, dyrektor ośrodka „Pamięć i Przyszłość”)*

Fot. Krzysztof Bierwiazzonek

Dla Gliwic rywalizujące odniesienia do miast GOP-u i...Wrocławia

- *Kiedy mówię tożsamość to rzeczywiście to jest taka tożsamość wynikająca jakby z takiej przestrzennej zwartości Gliwic. Gliwice są miastem, które mają jedno wyraźne centrum, jest w nim Politechnika Śląska, która jest gliwicką uczelnią, która też to miasto jakoś tak zwiera. A gdzie jest centrum Rudy Śląskiej? Trudno powiedzieć, gdzie jest centrum Rudy. Albo co jest centrum Zabrze? (Gliwice, Szczepan Twardoch, 36, pisarz)*
- *Ale w kontekście szerokiego myślenia o Gliwicach sądzę, że by się to [tożsamość – przyp. K.B.] sprowadzało do takich wektorów jak: Radiostacja Gliwicka, która rozpoczęła II wojnę światową, wizyta Sobieskiego i napisany list do Marysieńki. Myślę, że te wymiary gdzieś by były... Porównując to do Wrocławia, który się doczekał książki Daviesa o mikrokosmosie, to są zupełne lata świetlne (Gliwice, Marcin Szala, 34, działacz lokalny)*

Fot. Krzysztof Bierwiazzonek

Pojedynczy eksperci nie dostrzegają tożsamości miast (choć nie w Gdańsku)

- *Tak, Gliwice nie mają tożsamości.* (Gliwice, Petros Tovmasyan, 27, członek „Klubu Jagiellońskiego)
- *Ja czegoś takiego [tożsamości miasta – przyp. K.B.] nie widzę. Ja tego nie widzę. Nie mam w głowie takiego rysu, który by mówił, że to jest miejsce, które coś tam. Zupełnie, kompletnie nic.* (Gliwice, K, 31, przedstawicielka NGO)
- *Jestem skażony wykładem Marty Klekotko, na temat scen kulturowych miast. Nie ma tożsamości. Jest jakaś wspólnota wyobrażona... To mnie zastopowało w myśleniu o jakiejś wyjątkowości miast.* (Wrocław, Bartłomiej Lis, 35, socjolog, Muzeum Współczesne Wrocławia)
- W Gdańsku żaden z ekspertów nie poddaje w wątpliwość istnienia tożsamości miasta

Autoidentyfikacja badanych

(N-897; dane w % bez braków odpowiedzi).

Jestem:	Gdańsk n-299	Gliwice n-299	Wrocław n-299	Razem:
Obywatelem świata	47,5	41,5	47,8	45,7
Europejczykiem	78,3	68,9	80,2	75,9
Polakiem	98,0	97,7	99,3	98,3
Ślązakiem/Pomorzaninem/ Ślązakiem	71,1	51,4	8,0	44,3
Górnoślązakiem/Kaszubą/ Dolnoślązakiem	13,8	39,2	71,7	41,5
gliwiczanie/gdańszczanie/wrocławianie	84,9	82,9	78,4	82,1
mieszkańcem dzielnicy	77,3	77,4	65,7	73,3

Jestem gdańszczaninem/gliwiczanie /wrocławianinem - rangowanie

(N-897; dane w % bez braków odpowiedzi).

	Gdańsk n-299	Gliwice n-299	Wrocław n-299	Ogółem:
Ranga 1	16,3	8,7	21,7	15,5
Ranga 2	30,7	28,3	30,7	29,9
Ranga 3	19,0	28,7	14,7	20,8
Razem rangi 1-3	66,0	65,7	67,0	66,2

Tożsamość terytorialna a zmienne niezależne

**Im młodszy wiek tym częstsza
tożsamość kosmopolityczna i
europejska**

	18-35 lat	36-50 lat	51-65 lat	pow. 65 lat
Obyw atel świata	52,4%	45,9%	34,2%	34,8%
Europ ejczyk	79,8%	77,9%	67,8%	66,5%

**Im starszy wiek tym częstsza
tożsamość miejska i dzielnicowa**

	18-35 lat	36-50 lat	51-65 lat	pow. 65 lat
Miasto	72,9%	83,3%	86,4%	91,8%
Dzielnica	60,3%	63,1%	68,8%	83,5%

Urodzenie i długość zamieszkiwania w mieście

**Urodzenie w mieście sprzyja
identyfikowaniu się z nim**

	Mieszkający w mieście od urodzenia	Przyjezdni
miasto	90,7%	68,9%

**Wśród osób, które przyprowadziły
się do badanych miast długość
zamieszkiwania w nim wyrażnie i
silnie wpływa na tożsamość miejską
i dzielnicową**

	Do 5 lat	6-15 lat	16-25 lat	Powyżej 25 lat
miasto	31,3%	72,7%	85,0%	86,3%
dzielnica	38,5%	56,1%	62,5%	79,7%

Czy czujesz się związany z mieszkańcami miasta?

(N-899; dane w %, bez braków odpowiedzi).

	Gdańsk n-299	Gliwice n-300	Wrocław n-300	Razem:
Zdecydowanie tak	41,5	30,3	29,3	33,7
Raczej tak	33,1	45,7	43,4	40,7
Raczej nie	16,1	11,3	19,3	15,6
Zdecydowanie nie	2,3	7,7	4,3	4,8
Nie mam zdania	7,0	5,0	3,7	5,2
Razem:	100,0	100,0	100,0	100,0

Czy czujesz się związany z miastem?

(N-897; dane w %, bez braków odpowiedzi).

	Gdańsk n-299	Gliwice n-299	Wrocław n-299	Razem:
Zdecydowanie tak	65,2	46,2	52,8	54,7
Raczej tak	24,7	38,5	36,5	33,2
Raczej nie	5,7	8,7	7,7	7,4
Zdecydowanie nie	1,0	5,0	1,7	2,6
nie mam zdania	3,3	1,7	1,3	2,1
Razem:	100,0	100,0	100,0	100,0

Tożsamość z przeszłością

Ten stosunkowo silny związek z miastem i jego mieszkańcami nie przekładał się poza Gdańskiem na poczucie tożsamości z przeszłością własnego miasta.

Tylko w przypadku Gdańska mamy do czynienia z pamięcią kulturową (Assmann), czyli przeszłością zapamiętaną wykraczającą poza pamięć jednostek.

Tylko w Gdańsku pamięć zakorzeniona jest lokalnie (signum loci), nośnik znaczenia zaczerpnięty z kultury lokalnej. Gliwice i Wrocław klasyczny typ pamięci, w których pamięć o osobach i wydarzeniach funkcjonuje, bo jest ważna z punktu widzenia społeczności narodowej.

Zależy mi na pomysłności miasta.

(N-898; dane w %, bez braków odpowiedzi).

	Gdańsk n-299	Gliwice n-300	Wrocław n-299	Razem:
Zdecydowanie tak	79,9	59,3	68,9	69,4
Raczej tak	16,4	34,7	28,4	26,5
Raczej nie	1,0	2,3	0,7	1,3
Zdecydowanie nie	0,0	0,7	0,7	0,4
Nie mam zdania	2,7	3,0	1,3	2,3
Razem:	100,0	100,0	100,0	100,0

Czy w mieście są miejsca/przestrzenie ważne dla
związku mieszkańców z miastem? (N-806, dane w %)

	Gdańsk n-283	Gliwice n-266	Wrocław n-257	Ogółem:
Tak	74,9	54,5	57,6	62,7

Pytanie zadano tylko tym, którzy deklarowali związek z miastem

Miejsca/przestrzenie ważne dla związku z miastem

(N-505, dane w % wskazań)

	Gdańsk (n=212)	Gliwice (n= 145)	Wrocław (n=148)
Rynki i place	5,2	43,7	49,3
Tereny rekreacyjne, parki, nabrzeża	39,6	22,5	25,0
Miejsca/dzielnice historyczne	53,8	32,4	25,7
Obiekty architektoniczne	18,4	19,0	40,5
Przestrzenie lokalne	12,7	22,5	19,6
Przestrzenie sacrum	17,5	14,1	14,2
Ulice	17,9	4,2	4,1
Pomniki, fontanny	11,8	0,7	1,4
Przestrzenie kultury	3,3	7,0	7,4
Przestrzenie prywatne	2,8	4,2	4,7

Odpowiadały tylko osoby, które stwierdziły istnienie miejsc ważnych dla związku z miastem. Każdy mógł podać trzy miejsca/przestrzenie.

Miejsca i obiekty oddające charakter miast (N-878, %)

	Gdańsk (n=299)	Gliwice (n= 281)	Wrocław (n=298)
Rynki i place	13,4	49,1	51,0
Przestrzenie publiczne otwarte	19,7	20,6	19,8
Ulice	39,1	31,7	15,4
Miejsca, dzielnice historyczne	36,5	31,0	22,5
Pomniki/fontanny	47,5	18,1	10,7
Przestrzenie sacrum	22,1	10,0	16,4
Obiekty architektoniczne poza sacrum	45,8	28,8	66,1
Centra handlowe	0,7	1,1	5,4
Przestrzenie lokalne (ogródki, skwery, place zabaw)	2,3	1,4	3,7
Przestrzenie kultury	2,0	10,0	11,1

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

Wnioski

- potwierdzenie teoretycznego założenia o znacznej roli przestrzeni publicznych dla tożsamości przestrzennej mieszkańców;
- zakorzenienie silniejsze jest w Gdańsku, w którym od lat toczy się debata o tożsamości miasta i mieszkańców. Najślabiej widoczne jest w Gliwicach, gdzie kwestia tożsamości wyrugowana została do marginalnego dyskursu aktywistów miejskich;
- badania pokazują, że choć zasadnicze znaczenie mają rynki i centralne ulice, to lokalne place, ulice w dzielnicach odgrywają też ważną rolę w kształtowaniu tożsamości przestrzennej;
- znaczenie przestrzeni rekreacji takich jak parki, plaże, nabrzeża. Pełnią one bowiem nie tylko funkcję związaną z odpoczynkiem, ale też stanowią ważny element odniesienia dla tożsamości przestrzennej mieszkańców.

Dziękuję Państwu za uwagę
tomasz.nawrocki@us.edu.pl

